

พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่นใน
การสร้างคามเข้มแข็งให้แก่ภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง*
BUDDHIST INTEGRATION FOR PROMOTING POLITICAL LEADERSHIP OF
LOCAL POLITICIANS IN STRENGTHENING CIVIL SOCIETY IN
LAMPANG PROVINCE

เพ็ญภักดิ์ รัตนคำฟู, เดิมศักดิ์ ทองอินทร์, สุรพล สุธะพรหม

Penpuk Rattanakamfu, Termsak Thong-in, Surapon Suyaprom

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: Penpuk_pui@windowslive.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาการสร้างคามเข้มแข็งของภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง 2. ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างคามเข้มแข็งของภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง 3. นำเสนอพุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่นในการสร้างคามเข้มแข็งให้แก่ภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี โดยการวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 18 รูป คน และการสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน 8 รูป คนและการวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง ประชาชนที่มีสิทธิเลือกตั้งในเขตเทศบาลนครลำปาง เทศบาลเมืองเขลางค์นคร และเทศบาลตำบลเกาะคา จำนวน 399 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ

ผลการวิจัยพบว่า 1. การสร้างคามเข้มแข็งของภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปางพบว่า 1. มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน 2. มีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง 3. มีองค์ความรู้และความสามารถในการแสวงหาความรู้ 4. มีการเรียนรู้จากการทำกิจกรรมร่วมกัน 5. มีการติดต่อสื่อสารกันอย่างต่อเนื่องและเชื่อมโยงช่วยความร่วมมือ 6. มีระบบการจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพ และ 7. มีความรับผิดชอบต่อสาธารณะในฐานะของพลเมือง 2. ปัจจัยที่ส่งผล

* Received August 28, 2024; Revised September 11, 2024; Accepted September 14, 2024

ต่อความเข้มแข็งให้แก่ภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง ผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำทางการเมือง และหลักปาปนิถธรรม ส่งผลต่อความเข้มแข็งของภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง มีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.01 3. พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่นในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง พบว่า ด้านจิตขุมมา ผู้นำจะต้องรู้จักมองการณ์ไกลควรมีวิสัยทัศน์ชัดเจน รู้จักเชื่อมโยงโดยการฟังเสียงความคิดและความต้องการของประชาชน ด้านวิจิโร ผู้นำต้องสามารถจัดการธุระได้อย่างมีความเชี่ยวชาญมีประสิทธิภาพ และด้านนิสยสัมปันโน ผู้นำต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

คำสำคัญ: พุทธบูรณาการ; ภาวะผู้นำทางการเมือง; ภาคประชาสังคม

Abstract

Dissertation aims to 1. study the strengthening of civil society in Lamphang Province, 2. study the factors affecting the strengthening of civil society in Lamphang Province, and 3. present Buddhist integration to promote political leadership of local politicians in strengthening civil society in Lamphang Province. The researcher has determined a mixed-method research model, including qualitative research using in-depth interviews with key informants, analyzing data by content analysis, descriptive analysis, and focus group discussions, and quantitative research using questionnaires. Data were collected from a sample group of 399 eligible voters in Lamphang City Municipality, Khelang Nakhon Municipality, and Ko Kha Subdistrict Municipality. Data were analyzed by finding frequencies, percentages, means, standard deviations, and multiple regression analysis.

The findings were as follows: 1. Strengthening the civil society in Lamphang Province 1. The study found that there was a shared vision 2. Widespread participation 3. The ability to seek knowledge 4. Learning from joint activities 5. The community, continuous communication and networking of cooperation by creating links between the public and private sectors. 6. good and efficient management system by creating clear structures and, 7. work processes and being responsible to the public as a citizen by creating

mechanisms that support civil society. 2. Factors affecting the strength of civil society in Lampang Province. The study found that political leadership and Papanikadhamma affected the strength of the civil society in Lampang Province, statistically significant at the 0.01 level. 3. Buddhist Integration for Promoting Political Leadership of Local Politicians in Strengthening Civil Society in Lampang Province. The study found that Chakkhuma leader must have foresight and should have a clear vision, be able to see and plan in the long term and know how to connect. Leaders should create connections by listening to the thoughts and needs of the people. Witthuro can also manage business with expertise Creating an efficient work system by developing an efficient work system. Nissayasampanno, has good human relations.

Keywords: Buddhist Integration; Political Leadership of Local Politicians; Strengthening Civil Society

บทนำ

ประเทศไทยใช้รูปแบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา หรือที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยเรียกว่า ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันคือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กำหนดรูปแบบการบริหารอำนาจคืออำนาจนิติบัญญัติมีรัฐสภาในระบบสองสภา อันประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎร และวุฒิสภา นายกรัฐมนตรีเป็นประมุขแห่งอำนาจ อำนาจตุลาการมีระบบศาลซึ่งประกอบด้วยศาลยุติธรรม ศาลรัฐธรรมนูญ และศาลปกครอง เป็นองค์กรบริหารอำนาจในการปกครองทุกระบบมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ อำนาจตัดสินใจ ถ้าอำนาจตัดสินใจอยู่ที่บุคคลผู้เดียวถือเป็นเผด็จการ ถ้าอำนาจตัดสินใจอยู่ที่คณะบุคคลจัดว่าเป็นคณะธิปไตยและถ้าอำนาจตัดสินใจอยู่ที่ประชาชน ก็เป็นประชาธิปไตยดังนั้นการเลือกผู้นำหรือผู้บริหารที่ดีให้มาเป็นตัวแทนในการขับเคลื่อนการพัฒนาต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะเท่ากับว่าประชาชนได้มอบอำนาจตัดสินใจให้กับคนที่เป็นตัวแทนของกลุ่มประชาชนผ่านการเลือกตั้ง ส่งผลต่อการพัฒนาและอนาคตของท้องถิ่นและประเทศว่าจะเป็นไปในทิศทางใดในอนาคต (เชาวนะ ไตรมาศ, 2546)

ผู้นำทางการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ในสังคมไทย นอกเหนือจากการมีความรู้ความสามารถแล้วจำเป็นจะต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรมและจริยธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ เรียกว่าผู้นำที่ดีจะเป็นผู้ที่ทำให้เกิดองค์การภาครัฐที่ทำงานอย่างโปร่งใสโดยบุคคลภายนอกสามารถตรวจสอบได้ สามารถเข้าถึงข้อมูล ข่าวสารและมีการแบ่งปันข้อมูลซึ่งกันและกัน (จุฑาทิพย์ สุจริตกุล, 2562) การมีภาวะผู้นำทางการเมืองท้องถิ่นที่ดีนั้นต้องเน้นไปที่การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและภาคประชาสังคมที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีบทบาทในการพัฒนาและการขับเคลื่อนท้องถิ่นพื้นที่เป็นตัวตั้ง ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจากฐานรากอย่างแท้จริง รวมถึงการพัฒนามีส่วนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน การให้ความสำคัญกับการพัฒนาการเมืองการปกครองท้องถิ่นร่วมกันที่ทางภาคประชาชนและภาคประชาสังคม

ในส่วนของภาคประชาสังคมเมืองลำปางมีหลายกลุ่มเป็นกลุ่มที่เกิดโดยอิสระไม่ได้จัดตั้งจากภาครัฐ ทุกกลุ่มค่อนข้างจะรู้จักกัน ร่วมงานกัน ร่วมกิจกรรม ร่วมเป็นคณะกรรมการร่วมระดับจังหวัด แลกเปลี่ยนหารือกัน เป็นภาคีเครือข่ายซึ่งกันและกัน ความร่วมมือระหว่างภาคประชาสังคมกับภาครัฐในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาเมืองลำปางความร่วมมือ ในเบื้องต้นประสานงานกัน ขอข้อมูล ขวนคิด ขวนนำเสนอ ไม่ได้ขัดแย้งกันร่วมมือกันได้ดี แต่ในระดับขับเคลื่อน ประเด็นความขัดแย้ง ยังขับเคลื่อนไปสู่การปฏิบัติไม่ได้ ทำได้แค่คุยในเวที ภาคประชาสังคมได้เสนอเข้าไปในเวทีที่เป็นกลไกกลางแต่ไม่สามารถที่ผลักดันไปสู่การปฏิบัติได้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะประเด็นของภาคประชาสังคมบางกลุ่มก็ไม่ได้เป็นโจทย์สำคัญในการขับเคลื่อนของภาครัฐ ภาครัฐมุ่งหน้าเฉพาะภารกิจขององค์กรเป็นหลัก แต่งานของภาคประชาสังคมซึ่งเป็นข้อเสนอที่ผ่านความเห็นชอบจากประชาคมหลาย ๆ ส่วนไม่ได้รับการขับเคลื่อนต่อเพราะมีข้อจำกัดมากมาย (ศุภย์ศิกษามหานครและเมือง, 2562) จะเห็นได้ว่าเครือข่ายภาคประชาสังคมมีการทำงานที่มีลักษณะการขับเคลื่อนเชิงพื้นที่ที่มีการแลกเปลี่ยนกับกลุ่มอื่นทั้งในจังหวัดลำปางและจังหวัดใกล้เคียงในการดำเนินงานที่มีลักษณะเดียวกัน เพื่อจัดทำโครงการหรือกิจกรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนในพื้นที่จังหวัดลำปาง

หลักพุทธธรรมคือ หลักปาปนิกรรมที่เป็นหลักธรรมความสามัคคีเป็นบ่อเกิดแห่งความสำเร็จทั้งปวงเป็นแหล่งพลังอันยิ่งใหญ่ที่สามารถสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงให้เกิดขึ้นได้ เป็นหลักที่สอดคล้องกันในเรื่องของการอยู่ร่วมกันประกอบไปด้วยการแสดงออกทางกายถึงความรับผิดชอบต่อสังคม การใช้คำพูดที่สุภาพเกิดประโยชน์ การมีจิตใจที่รับผิดชอบต่อสังคม การแบ่งปันหรือทำประโยชน์ให้กับสาธารณะ การมีความประพฤติสุจริตดีงามและถูกระเบียบส่วนรวม การเห็นชอบร่วมกันในข้อที่เป็นหลักการเรียก

ได้ว่าเป็นหลักธรรมที่ช่วยให้เกิดความสามัคคีที่เป็นพื้นฐานของการเป็นผู้นำที่จะช่วยให้เกิดความเข้มแข็ง ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้สนใจศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับ ภาวะผู้นำทางการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดลำปางที่จะเป็นปัจจัยในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง ซึ่งมุ่งศึกษาภาวะผู้นำทางการเมืองที่มีความเชื่อมโยงในด้านการดำเนินงานในชุมชนของภาคประชาสังคม จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาเพื่อปลดล็อกข้อจำกัดดังกล่าวให้ได้เห็นแนวทางในการทำงานร่วมกันของฝ่ายการเมืองกับฝ่ายประชาสังคม ซึ่งผู้วิจัยได้นำหลักพุทธธรรมมาสนับสนุนเพื่อสร้างแนวทางในการส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองที่เหมาะสมในการช่วยให้เกิดความเข้มแข็งกับภาคประชาสังคม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเข้มแข็งของภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง
3. เพื่อนำเสนอพุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่นในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และ วิจัยเชิงปริมาณ โดยการแจกแบบสอบถาม (Quantitative Research)

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนที่มีสิทธิเลือกตั้งในเขตพื้นที่เทศบาลนครลำปาง เทศบาลเมืองเขลางค์นคร และเทศบาลตำบลเกาะคา มีจำนวนประชากร 96,345 คน ซึ่งผู้วิจัยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จากสูตรของ Taro Yamane ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 399 คน การวิจัยครั้งนี้ใช้การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจงโดยเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ ที่เป็นผู้มีความเกี่ยวข้องกับการวิจัย จำนวน 5 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มนักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 3 รูป, นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐศาสตร์ จำนวน 3 คน, กลุ่มตัวแทนนักการเมืองท้องถิ่น

จำนวน 4 คน, กลุ่มตัวแทนภาคประชาสังคม จำนวน 5 คน, กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 18 รูปหรือคน และการสนทนากลุ่มเฉพาะโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้มีความเกี่ยวข้องกับการวิจัย จำนวน 9 รูปหรือคน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

วิจัยเชิงคุณภาพใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเป็นการตั้งคำถามแบบปลายเปิดเพื่อสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการสื่อสารเพื่อสร้างค่านิยมทางการเมืองให้แก่ประชาชนของนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดลำปาง ตรวจสอบความเที่ยงตรง และความถูกต้องของเนื้อหา ตลอดจนความชัดเจน และการใช้ภาษาที่เหมาะสมของข้อคำถามเพื่อหาค่าความเที่ยงตรงจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน โดยใช้เทคนิค IOC จากการคำนวณค่าและคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องพบว่า มีค่าดัชนีความสอดคล้องที่ 0.60 - 1.00 ทุกข้อคำถาม

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 18 รูปหรือคน และการสนทนากลุ่มเฉพาะจากผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้เชี่ยวชาญที่เป็นผู้มีความเกี่ยวข้องกับการวิจัยมีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 8 รูปหรือคน

การวิจัยเชิงปริมาณ การเก็บรวบรวมแบบสอบถามจากบุคคลโดยผู้ให้ข้อมูลเป็นประชาชนที่มีสิทธิเลือกตั้งในเขตเทศบาลนครลำปาง เทศบาลเมืองเขลางค์นคร และเทศบาลตำบลเกาะคา มีกลุ่มตัวอย่างรวม จำนวน 399 คน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาโดยการศึกษาคำสนทนาด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และยืนยันผลการศึกษาเชิงปริมาณวิเคราะห์จากสถิติพรรณนาสำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างและพรรณนา ปัจจัยส่วนบุคคล สถิติที่ใช้ คือ ความถี่ ค่าร้อยละ และอธิบายถึง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสื่อสารเพื่อสร้างค่านิยมทางการเมือง คือ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติอนุมานได้แก่การวิเคราะห์การถดถอยเชิงเพื่อพยากรณ์ตัวแปรตามหนึ่งตัว ซึ่งส่งผลมาจากตัวแปรอิสระตั้งแต่สองตัวขึ้นไปที่มีผลต่อค่านิยมทางการเมืองของประชาชนต่อนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดลำปาง โดยทดสอบที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.01

ผลการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเข้มแข็งของภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปางพบว่า ความเข้มแข็งของภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง ทั้ง 7 ด้านพบว่า ด้านมิวสิคทัศน์ร่วมกัน ควรมีการสร้างความเข้าใจร่วมกันด้วยกระบวนการด้านความคิดที่มีความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อให้สามารถเข้าใจเป้าหมายในการทำงานเพื่อสาธารณะการวางแผนยุทธศาสตร์ร่วมกัน เป็นการกำหนดแผนยุทธศาสตร์ที่ร่วมกันกำหนดเป้าหมายและเห็นเป้าหมายไปในทิศทางเดียวกัน สร้างความเชื่อมั่นในประชาสังคมมีแผนการทำงานและวิสัยทัศน์ที่มุ่งมั่นที่จะสร้างความเชื่อมั่นเพื่อเกิดความยั่งยืน ด้านมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง ควรสนับสนุนให้มีสร้างชุมชนที่มีการมีส่วนร่วมมีการเปิดกว้างด้านความคิดโดยให้โอกาสแก่ทุกคนในชุมชนที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ สร้างพื้นที่การนำเสนอความคิดที่เป็นแหล่งนำเสนอความคิดและหาทางแก้ไขปัญหาของชุมชนสร้างสัมพันธภาพระหว่างนักรการเมืองและประชาชนส่งผลต่อตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพในการที่จะสร้างความเข้มแข็งในภาคประชาสังคม ด้านมืองค์ความรู้และความสามารถในการแสวงหาความรู้ การสนับสนุนการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต พัฒนาทักษะและความรู้ที่เป็นประโยชน์ การสนับสนุนการเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันจนนำไปสู่การสร้างประสบการณ์และผสมผสานความรู้ใหม่ ๆ การสร้างสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการแบ่งปันความรู้เป็นการทำให้เกิดสภาพที่เชื่อมโยงกันทุกระดับเพื่อส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างกัน ด้านมีการเรียนรู้จากการทำกิจกรรมร่วมกัน สามารถทำได้ด้วยการสร้างความเข้าใจและความร่วมมือเป็นทางเลือกที่ดีในการเสริมสร้างความเชื่อมั่นและความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้เป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ทำให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาความสามารถที่มีประสิทธิภาพ สร้างมิตรภาพและความเข้าใจระหว่างกลุ่มทำให้เกิดการร่วมมือและการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพในภาคประชาสังคม ด้านมีการติดต่อสื่อสารกันอย่างต่อเนื่องและเชื่อมโยงข่ายความร่วมมือสามารถทำได้ด้วยการส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาเครือข่ายเป็นการสนับสนุนกิจกรรมที่ช่วยเพิ่มพูนความรู้และทักษะที่จำเป็นในลักษณะของความร่วมมือระดับพื้นที่ไปสู่ระดับประเทศการสร้างความปลอดภัยและการเข้าถึงข้อมูลช่วยเพิ่มความไว้วางใจจากประชาชนและส่งเสริมการเข้าถึงข้อมูลที่สำคัญและการสร้างความเชื่อมโยงทุกภาคส่วนเข้าด้วยกันช่วยให้มีการแลกเปลี่ยนทรัพยากรและความร่วมมือที่มีประสิทธิภาพเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ด้านมีระบบการจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพ ด้วยการสร้างโครงสร้างและกระบวนการทำงานที่ชัดเจนช่วยให้ทุกคนในองค์กรเข้าใจหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเอง การ

สนับสนุนและการพัฒนาบุคลากรทำให้มีความรู้และทักษะการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ และการควบคุมและการประเมินผลช่วยให้สามารถตรวจสอบว่ากิจกรรมและโครงการทั้งหมดได้รับผลดีหรือไม่ และช่วยในการปรับปรุงและปรับเปลี่ยนกิจกรรมต่างๆ มีความรับผิดชอบต่อสาธารณะในฐานะของพลเมือง ด้วยการสนับสนุนและการส่งเสริมการมีส่วนร่วมประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการดำเนินงานที่ส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสาธารณะ การสร้างกลไกที่สนับสนุนภาคประชาสังคมมีการรับฟังและการตอบรับต่อความต้องการและความจำเป็นของชุมชน การพัฒนาความรู้และปลูกฝังจิตสาธารณะการทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาและความสำคัญของการรับผิดชอบต่อสาธารณะช่วยให้ประชาชน

2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติทำให้พบว่า

ตารางที่ 1 แสดงภาวะผู้นำทางการเมือง ส่งผลต่อ ความเข้มแข็งของภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง

ภาวะผู้นำทางการเมือง	B	Std. Error	β	t	Sig.
ค่าคงที่ (Constant)	1.047	0.121		8.646**	.000
อำนาจ-อิทธิพลของผู้นำ (PL1)	0.519	0.031	0.628	15.362**	.000
สถานการณ์ของผู้นำ (PL4)	0.149	0.031	0.180	4.442**	.000
คุณลักษณะของผู้นำ (PL3)	0.119	0.043	0.111	2.779**	.006

Multiple R = 0.849^C R Square = 0.721 Adjusted R Square = 0.719 Std. Error = 0.272

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 1 พบว่า ภาวะผู้นำทางการเมือง ส่งผลต่อ ความเข้มแข็งของภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง มี 3 ด้าน คือ อำนาจ-อิทธิพลของผู้นำ สถานการณ์ของผู้นำ และคุณลักษณะของผู้นำ ตามลำดับ แสดงว่าภาวะผู้นำทางการเมืองสามารถร่วมกันทำนายความเข้มแข็งของภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง ได้ร้อยละ 71.9

ตารางที่ 2 แสดงหลักปาปนิกรรม ส่งผลต่อ ความเข้มแข็งของภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง

หลักปาปนิกรรม	B	Std. Error	β	t	Sig.
ค่าคงที่ (Constant)	1.769	0.20		8.697**	.000
จักขุมา (DHAMMA1)	0.491	0.049	0.503	10.075**	.000
นิสสัยสัมปันโน (DHAMMA3)	0.088	0.045	0.099	1.980**	.048

Multiple R = 0.565^B R Square = 0.319 Adjusted R Square = 0.315 Std. Error = 0.424

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 2 พบว่า หลักปาปนิกรรม มี 2 ด้าน คือ จักขุมาผู้นำจะต้องรู้จักมองการณ์ไกล และนิสสัยสัมปันโนความมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี แสดงว่าหลักปาปนิกรรมสามารถร่วมกันทำนาย การสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง ได้ร้อยละ 31.5

3. เพื่อนำเสนอพุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่นในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง จากผลการศึกษาด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางการเมือง ทั้ง 3 ด้านพบว่า จักขุมา ผู้นำจะต้องรู้จักมองการณ์ไกลมีวิสัยทัศน์ชัดเจนสามารถมองเห็นและวางแผนในระยะยาวเพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดี รู้จักเชื่อมโยงที่ผู้นำควรสร้างการเชื่อมโยงโดยการฟังเสียงความคิดและความต้องการของประชาชน เน้นความโปร่งใสเป็นการสร้างความเชื่อมั่นระหว่างผู้นำและประชาชนที่ควรให้ข้อมูลที่ชัดเจนกับประชาชนเกี่ยวกับนโยบายที่มีผลต่อชุมชน วิธูโร ผู้นำต้องสามารถจัดการธุระได้อย่างมีความเชี่ยวชาญ มีการพัฒนาทักษะในการจัดการธุระให้ดียิ่งขึ้นเพื่อให้สามารถดำเนินงานในระดับท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ การสร้างความเชื่อมั่นและเป็นกลาง มีทักษะในการสร้างสันติสุขและความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชนการพัฒนากระบวนการทำงานที่มีประสิทธิภาพเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างเรียบง่ายและสะดวกยิ่งขึ้น นิสสัยสัมปันโน ผู้นำต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีเข้าใจและเห็นใจต่อความต้องการและปัญหาของประชาชนในพื้นที่ มีการสร้างความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและเชื่อถือ ฟังความคิดเห็นและตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนอย่างต่อเนื่อง มีกระบวนการสื่อสารที่ดีเป็นกันเองและโปร่งใสกับประชาชนเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นและความเข้าใจกับประชาชน

อภิปรายผลการวิจัย

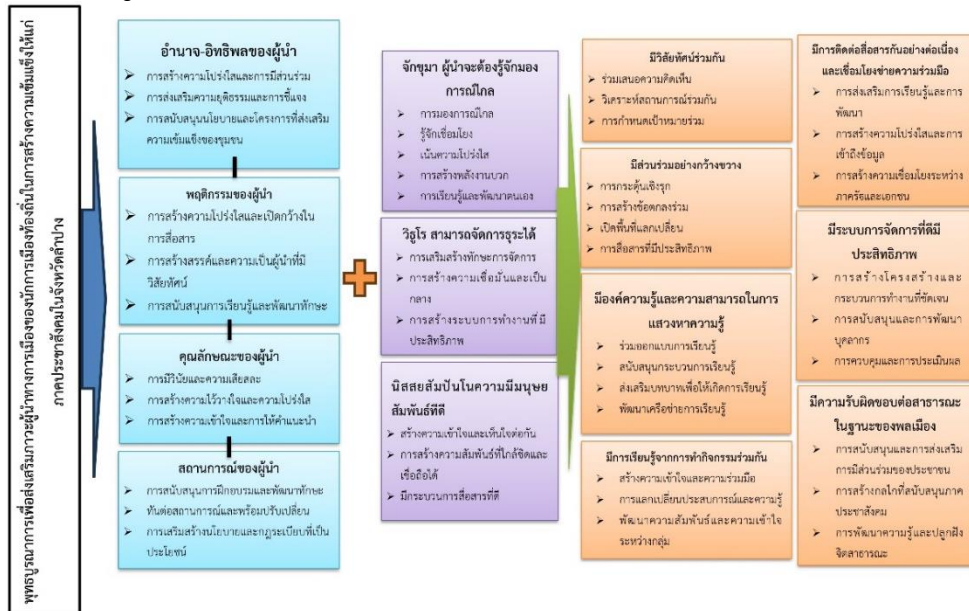
1. ความเข้มแข็งของภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง ผลการศึกษาพบว่า มีวิสัยทัศน์ร่วมกันด้วยการสร้างความเข้าใจร่วมกันด้วยกระบวนการด้านความคิดที่มีความคิดเห็นร่วมกัน มีการมีส่วนร่วมการเปิดกว้างด้านความคิดมีองค์ความรู้และความสามารถในการแสวงหาความรู้ มีการเรียนรู้จากการทำกิจกรรมร่วมกันสร้างความเชื่อมั่นและความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน มีการติดต่อสื่อสารอย่างต่อเนื่องและเชื่อมโยงความร่วมมือมีการแลกเปลี่ยนทรัพยากรและความร่วมมือมีระบบการจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพด้วยการสร้างโครงสร้างและกระบวนการทำงานที่ชัดเจน และมีความรับผิดชอบต่อสาธารณะในฐานะของพลเมืองด้วยการสร้างกลไกที่สนับสนุนภาคประชาสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของชุมพล เพ็งศิริ (2563) เรื่อง การส่งเสริมความเข้มแข็งการเมืองภาคประชาชนในจังหวัดนครราชสีมา พบว่า กระบวนการส่งเสริมความเข้มแข็งการเมืองภาคประชาชนในจังหวัดนครราชสีมา ประกอบด้วย ด้านการตัดสินใจในทางการเมือง ตัดสินใจเลือกตัวแทนนักการเมือง โดยดูจากหลักการนโยบายของกลุ่มการเมือง ที่แสดงถึงความมีคุณธรรม สร้างความยุติธรรมให้กับชุมชน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพรเศรษฐี วุฒิปัญญาอิสกุล (2563) เรื่อง การบูรณาการหลักธรรมาธิปไตยส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของนักการเมืองในจังหวัดนครราชสีมา พบว่า มีการนำสู่การปฏิบัติดังนี้ 1. ด้านอำนาจและอิทธิพล ผู้นำทางการเมืองรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง 2. ด้านพฤติกรรม ผู้นำทางการเมืองมุ่งสร้างผลงานทางการเมืองใช้กิจกรรมทางการเมืองสะท้อนความเป็นผู้นำทางการเมือง 3. ด้านคุณลักษณะ ภาพลักษณ์นักการเมืองต้องมีความกล้าตัดสินใจมีจุดยืนของตนเองกล้าเผชิญกับความจริง ไม่เน้นประโยชน์ตนเองและพวกพ้อง 4. ด้านสถานการณ์ ผู้นำที่ดีจะต้องรู้จักตน รู้จักคน รู้จักงาน รู้จักการ ประนีประนอม มีความรับผิดชอบ และมีวิสัยทัศน์

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งให้แก่ภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง ผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำทางการเมือง ส่งผลต่อความเข้มแข็งของภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง มี 3 ด้าน คือ อำนาจ-อิทธิพลของผู้นำ สถานการณ์ของผู้นำ และคุณลักษณะของผู้นำ ตามลำดับ แสดงว่าภาวะผู้นำทางการเมืองสามารถร่วมกันทำนายความเข้มแข็งของภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง ได้ร้อยละ 78.7 และหลักปาปนิกรรม มี 2 ด้าน คือ จักขุมาผู้นำจะต้องรู้จักมองการณ์ไกล และนิสสยสัมปันโนความมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี แสดงว่าหลักปาปนิกรรมสามารถร่วมกันทำนายการสร้างเสริมความเข้มแข็งของภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง ได้ร้อยละ 57.9 สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหานรินทร์ สุรพลโย (เอมพันธ์) (2563) เรื่อง การประยุกต์หลักพุทธจริยธรรมเพื่อพัฒนาจริยธรรมทาง

การเมืองของผู้นำทางการเมืองในจังหวัดชัยภูมิ พบว่า การเป็นผู้นำที่ประพฤตินอยู่ในจริยธรรมเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชนในที่สาธารณะ การแต่งกายสุภาพ สันับสนุนและส่งเสริมสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของฉัตรสุภางค์ สารมาศ (2563) เรื่อง บทบาททางการเมืองของสตรีต่อการปฏิบัติหน้าที่ในสภาผู้แทนราษฎรของนักการเมืองสตรีในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล พบว่า การเป็นตัวแทนของประชาชนจะต้องมีความจริงใจ มีความใฝ่รู้ มีความ รับผิดชอบ มีความสามารถทางสติปัญญา มีสติ มีความรอบคอบ มีธรรมาจริยธรรม มีหิริโอตตัปปะ

3. พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่นในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง ผลการศึกษาพบว่า จักขุมานำจะต้องรู้จักมองการณ์ไกลควรมีวิสัยทัศน์ชัดเจนการเชื่อมโยงโดยการฟังเสียงความคิดเห็นและความต้องการของประชาชน วิธูโร อีกทั้งยังสามารถจัดการธุระได้อย่างมีความเชี่ยวชาญด้วยการเสริมสร้างทักษะการจัดการที่ต้องมีการพัฒนาการสร้างระบบการทำงานที่มีประสิทธิภาพด้วยการพัฒนาระบบการทำงานที่มีประสิทธิภาพ นิสสัยสัมพันธ์โน ความมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีด้วยการสร้างความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและเชื่อถือได้และมีกระบวนการสื่อสารที่ดีด้วยการสื่อสารที่เป็นกันเองจริงใจกับประชาชนเพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือสอดคล้องกับงานวิจัยของสาลินี รักกตัญญู (2564) เรื่อง การส่งเสริมบทบาทของนักการเมืองสตรีท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างการบริหารจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนบน พบว่า การคิดที่ทันสมัย กว้างไกล และก้าวทันกับสถานการณ์ในปัจจุบันพัฒนาฝึกฝนตนเองให้มีความเชี่ยวชาญ มีทักษะ สมรรถนะ และความรู้ในการปฏิบัติงานอยู่เสมอ และสอดคล้องกับพระครูสังฆรักษ์เอกลักษณ์ อชิโต (นททอง) (2564) เรื่อง การประยุกต์ใช้หลักทฤษฎีปาปนิกรธรรมเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า การประยุกต์ใช้หลักทฤษฎีปาปนิกรธรรมเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่น ในจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า จักขุมานำ โดยการสร้างความเข้มแข็งของระบบการศึกษาท้องถิ่น สนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นอย่างยั่งยืน วิธูโร ความเชี่ยวชาญในความรับผิดชอบต่อสังคมและการดำเนินการที่ยั่งยืน ความเชี่ยวชาญในการวางแผนและการจัดการ นิสสัยสัมพันธ์โน การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ การสร้างความไว้วางใจและความสัมพันธ์ที่ดี การฟังและเข้าใจความต้องการของประชาชน

องค์ความรู้จากการวิจัย

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย ความเข้มแข็งให้แก่ภาคประชาชนในจังหวัดลำปาง จากองค์ความรู้ที่สำคัญในการเกิดกระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้ภาคประชาชนในจังหวัดลำปางด้วยการนำหลักภาวะผู้นำทางการเมืองและหลักปณิธานมาบูรณาการเป็นโครงสร้างที่สามารถนำไปใช้ในการสนับสนุนการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานในท้องถิ่นและภาคประชาชนเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งในการขับเคลื่อนการพัฒนาในพื้นที่จังหวัดลำปาง โดยการเกิดกระบวนการดังกล่าวประกอบไปด้วยปัจจัยสำคัญ 3 ประการคือ

1. คิดให้ไกล เป็นการมุ่งให้เกิดการพัฒนาความคิดที่มีระบบและเชื่อมโยงกันโดยจะไม่เป็นภาระใครคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นการคิดแบบองค์รวมด้วยการนำของผู้นำที่มีคุณภาพสามารถชวนคิดและสร้างสรรค์แนวทางใหม่ ๆ ในการพัฒนาท้องถิ่นได้เสมอ ทั้งนี้ คำว่าคิดให้ไกลยังหมายถึงความรวมถึงกระบวนการคิดที่ครอบคลุมและทันสมัยเห็นโอกาสจากการเปลี่ยนแปลงแล้วนำมาเป็นแนวทางในการผลักดันหน่วยงาน กลุ่ม และชุมชนให้เกิดการดำเนินงานด้านนโยบายสาธารณะได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงควรนำหลักอำนาจ-

อิทธิพลของผู้นำ สถานการณ์ของผู้นำ และหลักจกัขุมามาใช้ประโยชน์ในการเป็นแนวปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง

2. ใส่ใจหน้าที่ การรู้บทบาทตัวเองถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การขับเคลื่อนงานต่าง ๆ ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีความต่อเนื่อง ถือได้ว่าเป็นความรับผิดชอบที่เริ่มจากตัวบุคคลจนไปสู่การรับผิดชอบร่วม ดังนั้นการนำคุณลักษณะผู้นำที่มีการสร้างแรงจูงใจหรือเงื่อนไขที่สามารถทำให้แต่ละฝ่ายปฏิบัติตามควบคู่ไปกับพฤติกรรมของผู้นำที่ได้มีการลงมือทำเป็นแบบอย่างทำให้เกิดความน่าเชื่อถือแล้วสนับสนุนด้วยการใช้หลักวิธูโรในการจัดการงานต่าง ๆ ได้ ก็ย่อมทำให้เกิดกำลังในการขับเคลื่อนการพัฒนา

ร่วมกัน

3. สามัคคีเป็นพื้นฐาน เป็นขั้นตอนในการสร้างความสัมพันธ์ที่จะส่งผลต่อการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ และยังช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการประสานงานได้อย่างดีอีกด้วย ทั้งนี้จึงจำเป็นต้องมีผู้นำที่มีคุณลักษณะที่สามารถเชื่อมโยงทุกฝ่ายให้เกิดความร่วมมือได้อย่างเหมาะสม โดยการใช้หลักนิยสัมพันธ์เป็นการร้อยเรียงใจให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังและได้รับรวมแรง ร่วมใจอย่างมีความมุ่งมั่นตั้งใจตามมา

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีการสนับสนุนความรู้และทักษะที่จำเป็นในการขับเคลื่อนงานร่วมกัน
2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้ภาคประชาสังคมเข้ามามีบทบาทมากขึ้น
3. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีการสนับสนุนการเชื่อมโยงเครือข่ายภาคประชาสังคมใน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีการจัดอบรมความรู้และทักษะที่จำเป็นในการขับเคลื่อนงานร่วมกัน
2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีการปรับปรุงและพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาสังคมได้มีกิจกรรมร่วมกันมากขึ้น
3. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีการศึกษาดูงานในการดำเนินการประสานความร่วมมือในทุกระดับเพื่อเพิ่มศักยภาพในการดำเนินงานร่วมกัน

4. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนและถอดบทเรียนความรู้ร่วมกับภาคประชาสังคมเพื่อให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ๆ

5. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีการช่วยเหลือในการพัฒนาเครือข่ายภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปางให้มีการประสานและเชื่อมโยงงานกันมากขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเกี่ยวกับ รูปแบบการพัฒนาการมีส่วนร่วมระหว่างองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง

2. ควรศึกษาเกี่ยวกับ อิทธิพลทางการเมืองที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในท้องถิ่นจังหวัดลำปาง

3. ควรศึกษาเกี่ยวกับ การพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองเพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งท้องถิ่นขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน

เอกสารอ้างอิง

จุฑาทิพย์ สุจริตกุล. (2562). ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคประเทศไทย 4.0 กรณีศึกษา : องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดภูเก็ต. วารสารมหาจุฬานาครทรรค์. 6(10), 4930-4943.

ฉัษุภางค์ สารมาศ. (2563). บทบาททางการเมืองของสตรีต่อการปฏิบัติหน้าที่ในสภาผู้แทนราษฎรของนักการเมืองสตรีในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล (ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ชุมพล เพ็งศิริ. (2563). การส่งเสริมความเข้มแข็งการเมืองภาคประชาชนในจังหวัดนครราชสีมา (ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เชาวนะ ไตรมาศ. (2546). รัฐธรรมนูญกับการออกแบบการเมืองใหม่. กรุงเทพฯ: บริษัท พี.เพรส จำกัด.

พรเศรษฐี วุฒิปญญาอิสกุล. (2563). การบูรณาการหลักธรรมาภิบาลโดยส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของนักการเมืองในจังหวัดนครราชสีมา (ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระครูสังฆรักษ์เอกลักษณ์ อธิโต (นททง). (2566). การประยุกต์ใช้หลักทฤษฎีปาปนิกรรม เพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดสมุทรสงคราม (ดุขนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหานรินทร์ สุรปลงโย (เอมพันธ์). (2563). การประยุกต์หลักพุทธจริยธรรมเพื่อพัฒนา จริยธรรมทางการเมืองของผู้นำทางการเมืองในจังหวัดชัยภูมิ (ดุขนิพนธ์ ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศูนย์ศึกษามหานครและเมือง. (2566). การพัฒนาเมืองลำปาง : มุมมองจากภาคประชา สังคม. สืบค้น 4 มกราคม 2566, จาก : <http://www.furd.in.th/event/city-talks/view/5PDq0L29WgaX/>.
- สาลินี รักกตัญญู. (2564). การส่งเสริมบทบาทของนักการเมืองสตรีท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้าง การบริหารจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนบน (ดุขนิพนธ์ ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.